

Ján Drgonec

ZÁKAZ CENZÚRY PODĽA ÚSTAVY SLOVENSKEJ REPUBLIKY: IMPLIKOVANÉ ZÁKLADNÉ PRÁVO ALEBO ÚSTAVNÝ PRINCÍP A SÚVISIACE OTÁZKY

Abstrakt: Akú povahu má zákaz cenzúry podľa čl. 26 ods. 3 Ústavy SR? Ustanovuje sa ním implikované základné právo, ktoré sa zaručuje fyzickým a právnickým osobám a kvôli dostupnosti ktorého iné subjekty práva majú povinnosť nedopustiť sa cenzúry, alebo ide o ústavný princíp? Ktorým subjektom práva sa adresuje zákaz cenzúry? Aké druhy prejavov sa chránia pred cenzúrou? Ako k riešeniu týchto otázok prispieva Listina základných práv a slobod a názory vyslovené v českej právnej doktríne? Úloha Paktu OSN o občianskych a politických právach pri vymedzovaní účelu, obsahu a rozsahu zákazu cenzúry.

Kľúčové slová: cenzúra orgánmi štátu, cenzúra orgánmi územnej samosprávy, cenzúra subjektmi súkromného práva, predbežná a následná cenzúra, obmedzenia politických prejavov alebo akéhokoľvek prejavu

ÚVOD

Právo na slobodu prejavu a právo na informácie sú príbuzné, ale samostatné základné práva. Dostupnosť oboch v rovnakej miere ohrozuje cenzúra. Cenzúra má za následok, že osoba želajúca si vysloviť svoj názor, urobiť prejav, tento nemôže urobiť, alebo ho môže urobiť iba v oklieštenej podobe. Vzápätí má cenzúra za následok, že iná osoba s právom na informácie sa buď vôbec alebo iba v obmedzenej miere dostane k informácii obsiahnutej v cenzurovanom prejave. Cenzúra sprevádza ľudstvo od nepamäti¹ a v celom rozsahu uplatniteľnosti slobody prejavu a práva na rozširovanie informácií. V súčasnosti sa cenzúra dostala medzi formy správania, ktoré sú zakázané ústavným právom.²

Tomuto trendu korešponduje Ústava Slovenskej republiky, ktorá v čl. 26 ods. 3 určuje: „Cenzúra sa zakazuje.“

¹ Podrobnejšie napr. MILTON, J. *Areopagitika, reč pána Johna Milтона za slobodu nepovolenej tlače, určená anglickému parlamentu*. Bratislava: Jaspis 1992.

² „Tlač je slobodná; cenzúra nesmie byť nikdy zavedená...“ (čl. 25 Ústavy Kráľovstva Belgicko); „Cenzúra a iné preventívne opatrenia nebudú už nikdy zavedené.“ (§ 77 dánskej ústavy); „Fínski občania požívajú právo na slobodu prejavu, ako aj právo uverejňovať písané alebo obrazové dielo bez predchádzajúceho obmedzovania zo strany kohokoľvek.“ (čl. 10 fínskej ústavy); „Tlač je slobodná. Cenzúra a všetky preventívne opatrenia sú zakázané.“ (čl. 14 ods. 2 gréckej ústavy); „Tlač nemôže byť podrobená povoleniu ani cenzúre.“ (čl. 21 talianskej ústavy); „Cenzúra nejestvuje.“ (čl. 5 ods. 1 Ústavy Spolkovej republiky Nemecko); „Každý má právo slobodne vyjadrovať a šíriť svoj názor slovom, obrazom alebo akýmkoľvek iným spôsobom, ako aj právo informovať iných a právo sa neobmedzene a bez diskriminácie informovať a byť informovaný.“ (čl. 37 ods. 1 portugalskej ústavy); „Výkonu toho práva nijaký druh cenzúry nesmie brániť alebo ho obmedzovať.“ (čl. 37 ods. 2); „Uznáva a chráni sa: a) právo na slobodné vyjadrenie a šírenie myšlienok a názorov slovom, písmom alebo akýmkoľvek iným prostriedkom; (... b), c)... d) právo na slobodné a pravdivé spravodajstvo, ako aj jeho sledovanie pomocou akéhokoľvek komunikačného prostriedku. Zákon upravuje pri výkone týchto práv právo odvolať sa na dôvody svojho svedomia a na tajomstvá spojené s výkonom povolania. (čl. 20 ods. 1 Ústavy kráľovstva Španielsko); „Výkon týchto práv nesmie byť obmedzený nijakou predchádzajúcou cenzúrou.“ (čl. 20 ods. 2).

Ústavný zákon č. 23/1991 Zb., ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd ako ústavný zákon Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky uvádza v čl. 17 ods. 3: „*Cenzúra je neprípustná.*“

Ústava SR zhodne s Listinou základných práv a slobôd zakazuje cenzúru, ale nedefinuje ju. Rovnako tak legálna definícia neexistuje ani v platnom zákone. Legálnu definíciu prinášal iba predchádzajúci tlačový zákon. Podľa § 17 ods. 2 zák. č. 81/1966 Zb. o periodickej tlači a o ostatných hromadných informačných prostriedkoch: „*Cenzúrou sa rozumieú akékoľvek zásahy štátnych orgánov proti slobode slova a obrazu a ich šírenia hromadnými informačnými prostriedkami. Tým nie je dotknutá právomoc prokurátora a súdu.*“

Požiadavka stability, trvácnosti práva zväzda k predstave o nemennosti postupov, metód a výsledkov v interpretácii právnych noriem aj v prípade ich zmien a doplnkov. Tento postup treba kriticky prehodnotiť rovnako, ako treba kriticky preskúmať, či interpretáciu právnej normy v predchádzajúcej podobe možno zachovať aj pri interpretácii novej právnej úpravy. Zaužívanú interpretáciu nemožno bezhlavo a svojvoľne zavrhnúť, ale tiež ju nemožno neuvážene konzervovať kvôli sile tradícií. Zmena právnej úpravy by sa v každom prípade mala spojiť s nastolením otázky, nakoľko pri interpretácii a aplikácii novej právnej normy možno využiť predchádzajúci všeobecne záväzný právny predpis a judikatúru k nemu. Nastolenie tejto otázky je zvlášť významné, keď dôjde k zmene ústavnej úpravy, a to vrátane doplnenia ústavy o úpravu, aká neexistovala v predchádzajúcej ústave.

V československom ponímaní z druhej polovice 60. rokov 20. storočia cenzúra sa stotožnila s činnosťou orgánov štátu. Mimo legálnej definície ustanovenej Tlačovým zákonom z roku 1966 stoja subjekty verejnej moci, ktoré majú reálnu možnosť cenzurovať. Orgány územnej samosprávy. Verejnoprávne inštitúcie, ktoré vzhľadom na existenciu verejnoprávneho Rozhlasu a televízie Slovenska majú zásadnú príležitosť cenzurovať tak pri voľbe príspevkov, ktoré zaradia do vysielania, ako aj pri voľbe obsahu odvysielaných príspevkov. Rozšírili sa aj technologické možnosti masovej komunikácie. Sociálne siete, facebook a všetky v súčasnosti známe či v budúcnosti dostupné prostriedky prejavu a výmeny názorov a informácií pomocou počítačov. A čoho všetkého ďalšieho? Ani tieto komunikačné prostriedky sa nevmetia do definície hromadných informačných prostriedkov podľa Tlačového zákona z roku 1966. Vytvára sa tak veľmi nebezpečná možnosť, že cenzúra *de facto*, ktorá bude vykazovať všetky znaky cenzúry, zostane mimo cenzúry *de iure*, že formálna ochrana pred cenzúrou bude veľmi vzdialená materiálnej ochrane pred cenzúrou. Zákonná definícia cenzúry spred pol storočia je z iného sveta, lebo pochádza z celkom inak organizovaného československého socialistického štátu a spoločnosti. Z toho dôvodu ju nemožno automaticky prevziať ako definíciu cenzúry, ktorá je predmetom úpravy čl. 26 ods. 3 Ústavy SR.

Ústava SR upravuje dva kvalitatívne rozdielne druhy zásahov do slobody prejavu:

1. niektoré zásahy zakazuje, lebo vylučujú uplatnenie slobody prejavu (čl. 26 ods. 3),
2. niektoré zásahy dovoľuje v obmedzenom rozsahu, aby nevylúčili uplatnenie slobody prejavu (čl. 26 ods. 4).

Zakázané zásahy proti slobode prejavu nemožno vykonať nikdy. Obmedzujúce zásahy do slobody prejavu možno vykonať, ak sa splní jedna formálna a dve materiálne podmienky určené čl. 26 ods. 4 Ústavy SR.

1. PREDBEŽNÁ A NÁSLEDNÁ CENZÚRA

Európsky súd pre ľudské práva spojil slovo cenzúra s prívlastkom „predbežný“. Účelom primárnej (predbežnej) cenzúry je zmariť vyslovenie názoru, zverejnenie informácie. Keď napriek úsiliu cenzora k vysloveniu názoru dôjde, potom dochádza na sekundárnu (následnú) cenzúru, ktorej účelom je úplne alebo aspoň dočasne zamedziť šírenie nežiadúcej či nepríjemnej informácie pre subjekt uplatňujúci cenzúru. Základný rozdiel medzi predbežnou a následnou cenzúrou je daný vzťahom k cenzurovanému základnému právu. Predbežnou cenzúrou možno zasiahnuť proti slobode prejavu aj proti právu na informácie. Následnou cenzúrou možno zasiahnuť iba proti právu na informácie.

Ideálom cenzora očividne je predbežná cenzúra, ktorá „na večné časy“ zamedzí vyslovenie názoru, zverejnenie informácie. Účel zákazu cenzúry podľa čl. 26 ods. 3 Ústavy SR treba stotožniť tak s ideálom cenzora, ako aj s následným zasahovaním do slobody šírenia skôr vysloveného názoru či uverejnenej informácie. Odklad uverejnenia, dočasné odročenie, po ktorom sa umožní uplatnenie slobody prejavu a práva na informácie môže mať rovnaký účinok, ako zrušenie zákazu prejavu po reálnom zamedzení uplatnenia slobody prejavu či šírenia informácie. Výrazným príkladom sú časovo obmedzené cenzorské zásahy do prejavov a informácií v období predchádzajúcim voľbám. Dočasné pozastavenie šírenia informácií o kandidátoch pred voľbami sa nedá napraviť zrušením zákazu prejavu po voľbách, ak ide o fakty a názory spôsobilé ovplyvniť rozhodovanie voličov.

Dočasné „pozastavenie“ zákazu cenzúry nie je relevantné iba v konflikte s aktívnym volebným právom. Rovnakou mierou sa týka činnosti súdov. Môže súd uložiť predbežné opatrenie, ktorým sa osobe nariadi, aby sa zdržala ďalších prejavov podobných prejavu, ktorý urobila? Môže súd, prípadne iný orgán štátu, dočasne pozastaviť distribúciu vytlačenej tlačoviny alebo odvysielanie pripraveného príspevku v elektronickom masmédiu?

Európsky súd pre ľudské práva vyslovil: „Článok 10 nezakazuje uloženie predbežných obmedzení publikovania (prior restrains).“³ To umožňuje vyvodiť, že ich nepokladá za absolútne vylúčené. „Na druhej strane, nebezpečenstvá obsiahnuté v predbežných obmedzeniach sú také veľké, že si vyžadujú od Súdu veľmi starostlivé preskúmanie. Osobitne to platí vo vzťahu k tlači, pretože noviny sú komoditou podliehajúcou skaze a odklad ich zverejnenia, dokonca aj na krátky čas, ich môže zbaviť celej hodnoty a zaujímavosti.“⁴

Európsky súd pre ľudské práva niekoľkokrát konal a odmietol súdne rozhodnutie nariaďujúce predbežné opatrenie ako zásah predstavujúci porušenie čl. 10 Dohovoru.⁵

Re-publikácia už uverejnenej informácie nepredstavuje činnosť, aká by sa mohla obmedzovať v mediách ochrany slobody prejavu zaručenej čl. 10 Dohovoru. Týka sa to rozhod-

³ Case of Observer and Guardian Newspapers Ltd. v. the United Kingdom. Publications of the European Court of Human Rights. Series A: Judgements and Decisions. Köln – Berlin – Bonn – München: Carl Heymanns Verlag KG, 1991, č. 216, s. 30.

⁴ The Sunday Times Case. Publications of the European Court of Human Rights. Series A: Judgements and Decisions. Köln – Berlin – Bonn – München: Carl Heymanns Verlag KG, 1979, č. 30, s. 40.

⁵ The Sunday Times Case. Publications of the European Court of Human Rights. Series A: Judgements and Decisions. Köln – Berlin – Bonn – München: Carl Heymanns Verlag KG, 1979, č. 30; Case of Vereniging Weekblad Bluf! v. the Netherlands. Publications of the European Court of Human Rights. Series A: Judgements and Decisions. Köln – Berlin – Bonn – München: Carl Heymanns Verlag KG, 1995, č. 306-A; Case of Arbeiter v. Austria. Rozsudok z 25. 1. 2007 k sťažnosti č. 3138/04.

nutia o „vlastnom“ („samotnom“) uverejnení, ale tým viac rozhodnutia o predbežnom zákaze uverejnenia. „Ak už došlo k uverejneniu sporných tvrdení (napr. publikovaním v printovom médiu) bránenie ich opakovaném (ďalšiemu) uverejneniu už nie je v demokratickej spoločnosti nevyhnutné.“⁶ K zhodnému pohľadu na obmedzenie slobody prejavu predbežným zákazom rozširovania vyhotoveného prejavu po tom, ako bolo dielo uverejnené inde (iným) sa Európsky súd pre ľudské práva dostal viac ako o desaťročie skôr.⁷

K rozhodnutiam ukladajúcim predbežné opatrenie v rozpore s ochranou slobody prejavu sa nedávno priradil aj rozsudok chrániaci prístup na internet.⁸

V protiklade k režimu ochrany slobody prejavu podľa článku 10 ods. 2 Dohovoru stojí úprava článku 17 ods. 3 Listiny základných práv a slobôd, a preto aj úprava článku 26 ods. 3 Ústavy SR. Európsky dohovor výslovne o zákaze cenzúry alebo predbežných obmedzení nehovorí a Európsky súd rozhoduje podľa všeobecnej úpravy čl. 10 ods. 2 Dohovoru, a teda s možnosťou využitia tam uvedených limitov. Listina, aj Ústava SR určuje zákaz cenzúry samostatne bez možnosti obmedzení (čl. 17 ods. 3, respektíve čl. 26 ods. 3), garancia slobody prejavu je podľa Listiny aj podľa Ústavy SR silnejšia, ako podľa Európskeho dohovoru, pričom pre adresátov práva v Slovenskej republike má v tomto prípade prednosť úprava podľa Ústavy SR a podľa Listiny základných práv a slobôd.

Podľa § 76 ods. 1 písm. f) Občianskeho súdneho poriadku súd môže účastníkovi konania nariadiť predbežným opatrením, aby niečo vykonal, niečoho sa zdržal alebo niečo znášal.

Podľa prvej vety § 102 ods. 1 OSP ak po začatí konania treba dočasne upraviť pomery účastníkov alebo zabezpečiť dôkaz, pretože je obava, že neskôr to nebude možné vykonať alebo len s veľkými ťažkosťami, súd na návrh neodkladne nariadi predbežné opatrenie.

„Výklad a uplatňovanie ústavných zákonov, zákonov a ostatných všeobecne záväzných právnych predpisov musí byť v súlade s touto ústavou.“ (čl. 152 ods. 4 Ústavy SR). Podľa čl. 152 ods. 4 Ústavy SR sa musí interpretovať a aplikovať aj § 76 ods. 1 písm. f) OSP či § 102 ods. 1 OSP. To znamená, že súdy majú ústavnú povinnosť interpretovať a aplikovať tieto normy OSP v súlade s článkom 26 ods. 3 Ústavy SR.

Majú takú povinnosť, ale konajú inak. Súdna prax sa v Slovenskej republike uberať jasným smerom. Ani raz sa neprihodilo, aby návrh na nariadenie predbežného opatrenia zasahujúceho proti slobode prejavu súd posúdil v kontexte s článkom 26 ods. 3 Ústavy a návrh zamietol, lebo taká je jediná možnosť, akú súd má, ak § 76 ods. 1 alebo § 102 ods. 1 prvá veta OSP uplatní podľa čl. 152 ods. 4 Ústavy SR tak, aby bol v súlade so zákazom cenzúry podľa čl. 26 ods. 3 Ústavy SR. Súdy prihliadajú iba na to, že Občiansky súdny poriadok im umožňuje nariadiť predbežné opatrenie, a že zákon túto ich právomoc neobmedzuje.

Ponúka sa čiastkový záver spôsobilý vyvolať údiv a úľak. Zákaz cenzúry sa naďalej nerešpektuje. Zmenil sa iba druh štátnej moci, ktorý cenzúru vykonáva. Orgány výkonnej moci nahradila súdna moc, ktorá uplatňuje cenzorské metódy sofistikovanejšie, čo umožňuje nie malej časti spoločnosti žiť v pohode z neznalosti.

⁶ Case of *Éditions Plon v. France*. Rozsudok z 18. 5. 2004 k sťažnosti č. 58148/00.

⁷ Case of *Observer and Guardian Newspapers Ltd. v. the United Kingdom*. *Publications of the European Court of Human Rights*. Series A: Judgements and Decisions. Köln – Berlin – Bonn – München: Carl Heymanns Verlag KG, 1991, č. 216.

⁸ Case of *Ahmet Yildirim v. Turkey*. Rozsudok z 18. decembra 2012 k sťažnosti č. 3111/10.

Tento záver sa nevyhnutne musí relativizovať a podmieniť. Nie kvôli jeho politickej nepohodlnosti, azda až neprijateľnosti, ale kvôli jeho vecnej spornosti. Je správny za predpokladu, že pojem cenzúra sa vymedzí široko, ak sa vyvodí z jazykovedných a literárno-teoretických koncepcií cenzúry, ako činnosť, ktorá sa vykonáva so zreteľom na štátne, spoločenské a mravné, prípadne aj ďalšie záujmy. Ak sa pojem cenzúry zúži na mocenské zásahy vykonávané rýdzo s politickou motiváciou, problém zmizne. Nijaká cenzúra kvôli mravnosti či ochrane práv iných, napríklad osobnostných. Ak sa s takouto motiváciou zasiahne do slobody prejavu, nepôjde o cenzúru buď ako buď porušujúcu článok 26 ods. 3 Ústavy SR, ale o obmedzenie slobody prejavu, aké v zásade môže byť v súlade s článkom 26 ods. 4 Ústavy SR.

Priepastný rozdiel môže ľahko motivovať k účelovému vymedzeniu pojmu cenzúra, aby sa prípadné porušenie ústavy zmenilo na jej dodržanie.

2. CENZÚRA V KONANÍ PRED ÚSTAVNÝM SÚDOM SR

Trojica spoluautorov komentára k Tlačovému zákonu k definícii cenzúry uviedla: „V čl. 26 ods. 3 Ústavy SR je zakotvená ústavná zásada zákazu cenzúry. Definícia cenzúry v právnom poriadku Slovenskej republiky chýba. Túto medzeru preklenul Ústavný súd SR, ktorý konštatoval, že cenzúra z ústavnoprávneho hľadiska predstavuje osobitný spôsob obmedzovania slobody prejavu zo strany orgánu verejnej moci v snahe obmedziť politický pluralizmus (obmedzovanie slobody prejavu z politických dôvodov). V zmysle judikatúry sa tak za cenzúru považuje iba zásah orgánu verejnej moci do slobody prejavu; zásah zo strany iného subjektu cenzúrou nie je.“⁹

Ústavný súd SR vo veci III. ÚS 308/06, na ktorú odkazujú autori komentára, v skutočnosti na predbežnom prerokovaní sťažnosť namietajúcu porušenie čl. 26 ods. 1 a ods. 2 Ústavy SR zároveň s porušením čl. 17 ods. 1 a 2 Listiny základných práv a slobôd, ako aj s porušením čl. 10 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd rozsudkom Okresného súdu Bratislava I č. k. 17 C 162/98-132 z 12. júna 2002 odmietol pre nedostatok právomoci Ústavného súdu Slovenskej republiky na jej prerokovanie. Vo zvyšnej časti sťažnosť odmietol ako zjavne neopodstatnenú.

Vyvodzovať z tohto rozhodnutia, že Ústavný súd SR stotožnil cenzúru s politicky motivovaným zásahom do slobody prejavu, a preto sťažnosť posúdil ako zjavne neopodstatnenú, ako to urobili autori komentára k Tlačovému zákonu, predstavuje značne odvážny a zároveň málo uváženy záver. K skutočnosti bližšie má konštatovanie, že v Slovenskej republike existujú súdy prvého a druhého stupňa, podľa ktorých sa cenzúra stotožňuje s *politicky motivovaným zásahom do slobody prejavu*. Otvorenou pritom zostáva otázka o právomoci všeobecných súdov podávať ústavne relevantný výklad ústavnej normy.

Ústavný súd dostal aj inú sťažnosť smerujúcu ku konaniu o porušení článku 26 ods. 3 Ústavy SR. Sťažovateľ namietol porušenie svojho základného práva podľa čl. 26 ods. 2 v spojení s čl. 26 ods. 3 a 4 Ústavy SR, práva podľa čl. 10 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a práva podľa čl. 19 ods. 2 v spojení s čl. 19 ods. 3 Medziná-

⁹ VOZÁR, J. – VALKO, E. – LAPŠANSKÝ, L. *Tlačový zákon*. Komentár. Praha: C. H. Beck 2009, s. 33.

rodného paktu o občianskych a politických právach Slovenskou televíziou v súvislosti s neodvysielaním televíznej komédie, ktorej bol sťažovateľ spoluautorom.

Ani v tomto prípade sa ústavný súd nedostal k meritu veci. Ústavný súd SR sťažnosť odmietol pre nedostatok právomoci, ktorá ústavnému súdu nevznikla, nakoľko sťažovateľ nepodal na všeobecný súd žalobu podľa § 53 ods. 2 autorského zákona. Ústavný súd SR sťažnosť označil aj za sťažnosť, ktorú mohol odmietnuť aj z dôvodu nesplnenia zákonom predpísaných náležitostí. Sťažovateľ namietol porušenie svojich práv neodvysielaním, teda nečinnosťou Slovenskej televízie. Ústavný súd zistil nesplnenie zákonom predpísaných náležitostí v zjavnej neurčitosti petitu, lebo „zo sťažnosti nebolo zrejmé, akým rozhodnutím, opatrením, prípadne iným zásahom malo dôjsť k porušeniu sťažovateľom označených práv“.¹⁰

Z oboch konaní o sťažnosti možno maximálne vyvodiť úsilie Ústavného súdu SR vyhnúť sa konaniam, ktorých predmetom by mohol byť zákaz cenzúry, ale toto konštatovanie nie je relevantné pre vymedzenie pojmu cenzúry podľa čl. 26 ods. 3 Ústavy SR.

3. ÚČEL CENZÚRY

„Základom interpretácie a aplikácie každej právnej normy v materiálnom právnom štáte je určenie účelu právnej úpravy, vymedzenie jej rozsahu a identifikácia jej obsahu.“¹¹

Účelom zákazu cenzúry je ochrana slobody prejavu a práva na informácie. Z toho možno vyvodiť, že zákaz cenzúry sa vzťahuje iba na tie prejavy, ktoré sú predmetom ústavnej ochrany. Prejavy, ktoré nepodliehajú ústavnej ochrane, nie sú ani predmetom ochrany pred zákazom cenzúry. Inak povedané, vojnová propaganda a nenávisťné prejavy spĺňajúce podmienky čl. 20 Paktu OSN o občianskych a politických právach možno podrobiť cenzúre, lebo zákaz ustanovený čl. 26 ods. 3 Ústavy SR neposkytuje týmto prejavom ústavnú ochranu.

Vylúčením niektorých druhov prejavu zo zákazu cenzúry sa otvára ťažisková otázka vymedzenia cenzúry ako ústavne zakázanej činnosti.

„Cenzúra (z lat. censeo = uznávam za dobré) je forma posúdenia nejakého diela (literárneho, divadelného, výtvarného a i.) s cieľom povoliť, zmeniť, zamietnuť z dôvodov spoločenských, politických, náboženských, mravnostných a pod. jeho text a rozširovanie v spoločnosti. Na rozdiel od individuálneho vzťahu k textu diela je cenzúra inštitucionálnym prejavom nejakej moci s cieľom jej obrany.“¹² Podľa lingvistického vymedzenia cenzúra je „1. Skúmanie obsahu písaných a tlačených prejavov, kníh, divadelných a filmových kusov, hier apod. so zreteľom na štátne, spoločenské a mravné zájmy“.¹³

Hoci ide o definície podobné, príbuzné a porovnateľné, nie sú použiteľné na priame uplatnenie v interpretácii a aplikácii Ústavy SR. Pre potreby aplikácie a interpretácie právnych noriem treba najskôr vymedziť cenzúru ako právny inštitút, nájsť jej obsah a rozsah.

V českej literatúre sa objavil rad úvah, ktoré netaja isté rozpaky nad obsahom a rozsahom ustanovenia čl. 17 ods. 3 Listiny.

¹⁰ IV. ÚS 84/2010-43. Uznesenie z 11. marca 2010.

¹¹ II. ÚS 171/05. Nález z 27. februára 2008.

¹² VLAŠÍN, Š. a kol. Slovník literární teorie. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 52.

¹³ Malý slovník cudzích slov. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1961, s. 73.

M. Bartoň upozornil, že pojem cenzúry nie je v Listine ani v inom zákone definovaný. Definoval ju zákon č. 81/1966 Zb. o periodickej tlači a o ostatných informačných prostriedkoch, ale tento zákon stratil platnosť a účinnosť 14. 3. 2000, keď ho nahradil tlačový zákon č. 46/2000 Zb., ktorý cenzúru nedefinuje.¹⁴ V ďalšom hľadaní vymedzenia cenzúry M. Bartoň upozornil na nesprávne vymedzenie v Slovníku cudích slov, kde sa uvádza, že cenzúra je „*úradné skúmanie všetkého, čo je určené na uverejnenie (predovšetkým tlačou), a to so zreteľom na záujmy štátne, politické a mravnostné*“. Podľa M. Bartoňa k tejto definícii treba doplniť dôležitý aspekt, ktorý sa v nej neuvádza, a to možnosť úradného zákazu uverejnenia.¹⁵

O. Moravec sa pristavil pri „odvrátenej strane cenzúry“, pri negatívnych príkladoch činností, ktoré nemožno označiť za cenzúru. Upozornil, že za cenzúru nemožno považovať, ak súd v spore o ochranu osobnosti uloží žalovanému zdržať sa do budúcnosti výrokov, ktorými dochádza k porušeniu práva žalobcu na ochranu osobnosti. Cenzúrou nie je povinnosť vydavateľa stiahnuť z distribúcie knihu, ktorá svojím obsahom porušuje osobnostné alebo autorské práva inej osoby. Vo všetkých takých prípadoch ide o opatrenia, ku ktorým štátne orgány prišli na základe konania, ktoré bolo iniciované vo vzťahu ku konkrétnemu bezprostredne ohrozenému subjektívnemu právu či verejnemu záujmu.¹⁶

O. Moravec označil za ďalší pojmový znak cenzúry jej verejnomocenskú povahu.¹⁷ „*Zákaz cenzúry je adresovaný výhradne štátu, resp. verejnej moci... Zásahy do slobody prejavu uskutočňované súkromnými osobami nie sú síce nevyhnutne menej ohrozujúce ako zásahy zo strany verejnej moci, no v ich prípade nejde o cenzúru, ktorá je úradným opatrením.*“¹⁸

V. Knapp o cenzúre, ktorá je neprípustná podľa čl. 17 ods. 3 Listiny vyjadril názor, že cenzúrou sa zrejme chápe „*cenzúra inštitucionálna, a to tak cenzúra predbežná (preventívna), ako aj cenzúra následná*“.¹⁹

M. Bartoň ani s týmto názorom nevyšlo spokojnosť. Dodal k nemu: „*Definícia pojmu cenzúra však v komentári chýba. Možno sa domnievať, že preventívna cenzúra spočíva v inštitucionálnom zmazení určitého textu alebo iné dielo alebo jeho časť vôbec vyhotoviť, alebo v zmazení prednesenia určitého prejavu, následná zas spočíva v úradnej kontrole publikácie síce až po jej vyhotovení, ale predtým, ako sa začne rozširovať, pričom „nepripustné“ pasáže sa napr. dodatočne začierajú.*“²⁰ Pokiaľ by sa aj táto forma filtrácie informácii pokladala za cenzúru, došlo by k absurdnej situácii, že by každé médium vďaka ústavnému zákazu cenzúry malo povinnosť uverejniť všetky informácie a materiály, ktoré by boli médiu poskytnuté.“²¹

Cenzúrou vo význame čl. 17 Listiny základných práv a slobôd sa podľa českej právnej teórie nerozumie tzv. autocenzúra. Tá nezahŕňa len sebaobmedzenia jednotlivca v tom,

¹⁴ BARTOŇ, M. Svoboda projevu a její meze v právu České republiky. Praha: Linde, a.s., 2002, s. 21–22.

¹⁵ BARTOŇ, M. Svoboda projevu a její meze v právu České republiky. Praha: Linde, a.s., 2002, s. 22.

¹⁶ MORAVEC, O. Mediální právo v informační společnosti. Praha: Leges, 2013, s. 34.

¹⁷ MORAVEC, O. Mediální právo v informační společnosti. Praha: Leges, 2013, s. 34.

¹⁸ MORAVEC, O. Mediální právo v informační společnosti. Praha: Leges, 2013, s. 34–35.

¹⁹ KNAPP, V. in Pavlíček, V. a kol. Ústava a ústavní řád. 2. Díl. Praha: Linde, a.s., 1999, s. 182.

²⁰ BARTOŇ, M. Svoboda projevu a její meze v právu České republiky. Praha: Linde, a.s., 2002, s. 22.

²¹ BARTOŇ, M. Svoboda projevu a její meze v právu České republiky. Praha: Linde, a.s., 2002, s. 23.

čo zamýšľa písať alebo hovoriť, ale autocenzúrou môže byť aj „*neuverejnenie článku v novinách alebo časopise, a to tak v článku externého, ako aj interného autora, požiadavku nakladateľa na úpravu rukopisu knihy, ktorú hodlá vydať, redakčnú úpravu rukopisu článku, ak nie je v rozpore s autorským zákonom, atď.*“²²

Väčšina českých právnych teoretikov sa zhodla na reštriktívnom výklade, ktorý nemá vecné opodstatnenie. Cenzúra nie je len škrtanie slov. Je to systém opatrení. Vytváranie zábran proti uverejňovaniu názorov neprijateľných pre kohosi z mocenských štruktúr. Autocenzúra sa „vynašla“ na jeseň 1968 po XIII. zjazde KSČ, ktorým sa po príchode tankov „spriatelenej osloboditeľov“ v auguste 1968 začalo obdobie normalizácie. Od autora sa v mene autocenzúry očakávalo a vyžadovalo, aby vyškrtoľ, do svojho textu neuviedol, „čo nechce počuť“, čím nechce nahnevať či pobúriť držiteľov moci. Autocenzúra v tejto podobe predstavovala obchádzanie účelu zákazu cenzúry, predstieranie dobrovoľnosti tam, kde osoba uskutočňujúca prejav ustúpila pred hrozbou postihu, ktorému by sa pravdepodobne nevyhla, ak by prejavila celý názor vo formulácii podľa svojich predstáv. S prihliadnutím na tento účel autocenzúry sa možno nechápavo pýtať, z akého dôvodu, z akej servilnosti a voči komu sa v súčasnosti budí zdanie, že autocenzúra nespadá do systému opatrení, akými sa uskutočňuje cenzúra, a preto sa jej uplatňovaním neporušuje sloboda prejavu, ak ju vyžadujú súkromné osoby a v niektorých podobách tolerujú orgány verejnej moci.

Za autocenzúru zdanlivo možno označiť dva prípady seba obmedzenia pri vykonaní prejavu. V prípade autocenzúry v doslovnom význame človek dobrovoľne nevyjadří všetko, čo vie, pozná a uvažuje, či prejaví navonok. Takéto sebaobmedzenie v skutočnosti nie je autocenzúrou vo význame, kde sa zachováva historická kontinuita s autocenzúrou zrodenu v časoch normalizácie. Autocenzúrou v historicky zavedenom ponímaní je iba také seba obmedzovanie prejavu, ktoré je výsledkom vonkajšieho nátlaku založeného na mocenskej nadradenosti cudzej osoby. Táto autocenzúra predstavuje formu obmedzovania slobody prejavu. Právne relevantná môže byť, ak sa ňou nesledujú podmienky obmedzenia slobody prejavu podľa čl. 26 ods. 4 Ústavy SR, respektíve podľa čl. 17 ods. 4 Listiny základných práv a slobôd. V takom prípade môže nadobudnúť ústavnú intenzitu, stať sa ústavne relevantným porušením zákazu cenzúry.

Štátne orgány sú garantom dodržovania zákazu cenzúry, aj zložkami verejnej moci, ktoré zatažujú povinnosť neporušovať zákaz cenzúry. Vo vzťahu k autocenzúre, tak ako v prípade cenzúry, dodržanie ústavnej ochrany pred cenzúrou spočíva na orgánoch štátu. Od tých nemožno očakávať zásahy proti autocenzúre, ak sa spoločenské vedomie deformuje k porozumeniu pre autocenzúru, pre jej akceptáciu.

Vyňatím autocenzúry spod cenzúry sa „zametá pod koberec“, predstiera neexistencia problému, ktorý v skutočnosti naštrbuje slobodu prejavu. Pri korektnom vyrovnávaní sa s témou slobody prejavu by sa dalo tvrdiť, že autocenzúra nie je dostatočne závažná či intenzívna záležitosť zasahujúca do slobody prejavu, najskôr preto, lebo nepostihuje masmédiá v inštitucionálnom význame slova, ale nie je korektné celkom ju zanedbať, vylúčiť z okruhu otázok, aké sú problematické pre dostupnú slobodu prejavu.

Problém s vymedzovaním pojmu cenzúry stratí na intenzite, ak ustanovenie čl. 26 ods. 3 nie je súčasťou základného práva na slobodu prejavu a základného práva na

²² KNAPP, V. in Pavlíček, V. a kol. Ústava a ústavný rád. 2. Díl. Praha: Linde, a.s., 1999, s. 182.

informácie. Takú možnosť otvoril J. Filip, keď účel článku 17 ods. 3 Listiny vysvetlil tak, že „nejde... o základné právo, ale o posilnenie ochrany slobody prejavu vylúčením určitej formy obmedzení“, a preto sa nazdáva, že cenzúru „nemožno zaviesť ani z dôvodov uvedených v čl. 17 ods. 4 Listiny“.²³ Tento názor ponúka zovšeobecnenie, že zákaz cenzúry je ústavným princípom, a nie vymožitelným základným právom.

M. Bartoň k tomu doplnil: „V súvislosti s absolútnym zákazom cenzúry treba upozorniť na nevyhnutnosť veľmi obozretného zaobchádzania s inštitútom predbežného opatrenia vo veciach tlače či publikovania vôbec. Ide tu o zásadný rozdiel oproti možnému vyvodeniu zodpovednosti a postihu autora či vydavateľa *ex post*. Zatiaľčo následný postih vydavateľa či autora (nech už trestnoprávny, správny, občianskoprávny, prípadne iný) je ústavne prípustný podľa čl. 17 ods. 4, predbežný zákaz vydať knihu alebo uverejniť článok v novinách by sa mohol dostať do kolízie s odsekom 3 zmieneneho článku 17 Listiny, lebo takéto predbežné opatrenie by sa mohlo pokladať za cenzúru. Tak by mohol napr. súd zakázať vydavateľovi, ktorý je účastníkom v spore na ochranu osobnosti s osobou XY, aby sa noviny alebo časopis (resp. rozhlasová alebo televízna stanica) daného vydavateľa (resp. vysielateľa) zdržali publikovania informácií o tomto súdnom spore alebo informácii o danej osobe XY vôbec. V tomto prípade by išlo zrejme o prípad cenzúry, ktorú Listina neumožňuje.“²⁴

V nadväznosti na tento príklad sa M. Bartoň zmienil o rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Observer a Guardian proti Spojenému kráľovstvu, kde Súd odobril predbežný zákaz uverejnenia knihy Spycatcher z dôvodu ochrany národnej bezpečnosti,²⁵ ale vzápätí dôkladne vysvetlil rozdiel v ochrane slobody prejavu podľa čl. 10 Dohovoru a podľa čl. 17 Listiny. M. Bartoň uviedol: „Na tomto mieste treba zdôrazniť, že Európsky dohovor výslovne o zákaze cenzúry alebo predbežných obmedzení nehovorí a Európsky súd rozhoduje podľa všeobecnej úpravy čl. 10 ods. 2 Dohovoru, a teda s možnosťou využitia tam uvedených limitov (v prípade utajovaných skutočností bude limitom najmä bezpečnosť štátu). V Českej republike je však situácia odlišná, lebo ako už bolo zmienené, Listina zakotvuje zákaz cenzúry samostatne bez možnosti obmedzení (čl. 17 ods. 3). Možno sa teda domnievať, že garancia slobody prejavu je z tohto hľadiska podľa Listiny silnejšia, ako podľa Európskeho dohovoru, pričom pre adresátov práva v ČR má v tomto prípade prednosť úprava podľa Listiny.“²⁶

Záveru českej právnej teórie o úprave cenzúry v Listine základných práv a slobôd sa pri výklade čl. 26 ods. 3 Ústavy SR dajú odmietnuť s odkazom na (nepatrne?) rozdielnu formuláciu čl. 17 ods. 3 Listiny od čl. 26 ods. 3 Ústavy SR, alebo prevziať z dôvodu, že by bolo nielen nepraktické, ale aj vecne nesprávne, či dokonca nezmyselné, mať dve ústavné úpravy o cenzúre, z ktorých každá by mala mať iný účel, obsah a rozsah právnych účinkov, ktoré zaručuje.

²³ FILIP, J. Dogmatika svobody projevu z hlediska teorie, legislativy a soudní praxe. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 1998, č. 4, s. 628.

²⁴ BARTOŇ, M. *Svoboda projevu a její meze v právu České republiky*. Praha: Linde, 2002, s. 23–24.

²⁵ Case of Observer and Guardian Newspapers Ltd. v. the United Kingdom. *Publications of the European Court of Human Rights*. Series A: Judgements and Decisions. Köln – Berlin – Bonn – München: Carl Heymanns Verlag KG, 1991, č. 216.

²⁶ BARTOŇ, M. *Svoboda projevu a její meze v právu České republiky*. Praha: Linde, 2002, s. 23–24.

Za rozumnejší možno označiť druhý postup spočívajúci v harmonizácii interpretácie a aplikácie článku 26 ods. 3 Ústavy SR s článkom 17 ods. 3 Listiny v rozsahu, v akom sa zachová súlad s ochranou pred cenzúrou vytvorenou medzinárodnými dohovormi. Pri uplatnení tohto postupu za zásadné závery českej teórie možno označiť:

1. zákaz cenzúry je inštitucionálny, podlieha mu predbežná aj následná cenzúra;
2. cenzúru nemožno zaviesť z dôvodov ustanovených v článku 26 ods. 4;
3. garancie slobody prejavu sú podľa Listiny aj podľa Ústavy SR silnejšie, ako podľa Európskeho dohovoru, pričom pre adresátov práva v ČR má v tomto prípade prednosť úprava podľa Listiny, lebo zákaz cenzúry je určený v samostatnom ustanovení, ktoré nepriznáva možnosť zavedenia cenzúry z rovnakých dôvodov, aké dovoľujú obmedziť slobodu prejavu za podmienok určených článkom 17 ods. 4 Listiny, respektíve článkom 26 ods. 4 Ústavy SR.

Aj pri prevzatí týchto názorov zostáva rad otázok zásadného významu, ktoré treba pri výklade čl. 26 ods. 3 Ústavy SR riešiť „vo vlastnej réžii“, analýzou a syntézou ústavných úprav s výsledkom, ktorý sa potenciálne môže odlišovať od odpovedí, ktoré na totožné otázky dá česká právna veda pri výklade čl. 17 ods. 3 Listiny. To samo o sebe nebude dôkazom o nesprávnosti záverov o účele, obsahu a rozsahu úpravy čl. 26 ods. 3 Ústavy SR.

4. OBSAH ÚSTAVNÉHO ZÁKAZU CENZÚRY

„Sloboda prejavu je v Listine vyjadrená ako princíp, a nie ako jednoznačné pravidlo správania v úzkom význame.“²⁷ Ak celá sloboda prejavu má povahu ústavného princípu, potom aj časť celku vyjadruje ústavný princíp. Z názoru J. Filipa na účel úpravy čl. 17 ods. 3 Listiny základných práv a slobod možno vyvodit otázku: Čo je obsahom článku 26 ods. 3 ústavy – základné právo alebo ústavný princíp?

Od voľby odpovede, ktorá sa stane správnou odpoveďou, závisí zásadný rozdiel v právnom účinku. O ochranu základného práva alebo slobody sa oprávnená osoba môže uchádzať pred Ústavným súdom SR a orgánmi ochrany práva. Ústavný princíp sám osebe nie je priamo vymožiteľný.

Ústavný súd SR vo svojej rozhodovacej činnosti viackrát odmietol položiť znamienko rovnosti medzi ústavným princípom a základným právom alebo slobodou. Ústavný súd SR napríklad uviedol: „K ústavným zárukám stabilizácie demokracie a právnosti štátu patrí aj princíp ochrany slobodnej súťaže politických síl v tvorbe a uplatňovaní zákonov upravujúcich politické práva a slobody. Ústavný súd o tomto princípe vyslovil, že nemá povahu ústavného práva alebo slobody zaručených jednotlivcovi. Jeho obsahom je záväzok Národnej rady Slovenskej republiky pri prijímaní zákonov upravujúcich politické práva a slobody schváliť iba také zákony, ktorými sa umožní a ochráni slobodná súťaž politických síl v demokratickej spoločnosti. Obsahom princípu ustanoveného čl. 31 ústavy je zároveň aj záväzok ostatných orgánov verejnej moci uplatňovať zákony upravujúce politické práva a slobody jedine spôsobom, ktorý umožní a ochráni slobodnú súťaž politických síl (PL. ÚS 19/1998).“²⁸

²⁷ FILIP, J. Dogmatika svobody projevu z hlediska teorie, legislativy a soudní praxe. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 1998, č. 4, s. 628.

²⁸ PL. ÚS 15/1998. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1999, s. 66.

Prípadné označenie zákazu cenzúry za ústavný princíp neznamená nedostupnosť ochrany pred cenzúrou. Má vplyv iba na postup pri uplatnení čl. 26 ods. 3 Ústavy SR. Z dosiaľ vyslovených názorov Ústavného súdu SR možno vyvodiť, že poškodená osoba sa o ochranu ústavného princípu má uchádzať v spojení so základným právom alebo slobodou, ktoré je v príčinnej súvislosti s uvedeným ústavným princípom.²⁹ V spojení so slobodou prejavu to potom znamená, že poškodená osoba dosiahne účel ochrany zaručenej podľa článku 26 ods. 3 Ústavy SR, ak namietne nelegitímne obmedzenie svojho iného práva (presne špecifikovaného) v spojení s porušením zákazu cenzúry podľa čl. 26 ods. 3.

Alternatívou k stotožneniu zákazu cenzúry s ústavným princípom je zahrnutie ustanovenia čl. 26 ods. 3 Ústavy SR medzi implikované práva. V takom prípade zákaz cenzúry má subjekt oprávnenia – osoby, ktorým sa zaručuje ochrana pred cenzúrou, aj subjekt povinnosti – subjekty práva, ktoré sa musia zdržať cenzúry, lebo sa musia správať tak, aby sa nedopustili cenzúry.

Ústavný súd SR vyslovil právny názor: „*V konaní pred ústavným súdom sa každý môže domáhať len toho práva, ktoré je výslovne uvedené v ústave alebo v zákone, alebo ho možno od takého práva odvodiť. Z ústavy ani zákona nemožno odvodiť právo porušujúce iné právo, slobodu alebo povinnosť ustanovenú ústavou.*“³⁰ Ústavný súd SR takto vyslovil základnú možnosť, potvrdil existenciu implikovaných práv v Ústave SR, ale aj po rokoch od kedy vyslovil citovaný právny názor chýba doktrína o základe, z ktorého je prípustné vyvodiť implikované základné právo alebo slobodu, ako aj o podmienkach a kritériách, pomocou ktorých možno identifikovať existenciu konkrétneho implikovaného práva, určiť jeho účel a obsah.

Ústavný súd SR bez toho, aby sa výslovne zaoberal vzťahom základných práv a slobôd, ich implikácií a ústavných princípov, vyslovil aj právny názor, ktorý môže mať zásadný význam pre koncepciu vyvodzovania základných práv a slobôd a ustáľovanie základu pre vyvodenie implikovaného základného práva alebo slobody. Ústavný súd zo všeobecného ustanovenia čl. 2 ods. 2 o postavení orgánov štátu vyvodil: „*Aj keď sa ustanovenie čl. 2 ods. 2 ústavy výslovne vzťahuje na štátne orgány, implikované sa týka aj právneho postavenia občanov, ktorým zaručuje, že každý občan má právo na to, aby sa všetky štátne orgány voči nemu správali len spôsobom, ktorý im dovoľuje ústava a ďalšie zákony. Tento vzťah štátnych orgánov a občanov ústava jednotne ustanovuje pre všetky práva a slobody zaručené naším ústavným poriadkom. V súlade s ním preto treba vysvetľovať a uplatňovať aj kreačnú právomoc národnej rady. Ústavný súd preto vyslovil aj porušenie čl. 2 ods. 2 ústavy, a to v spojitosti s porušením základného práva sťažovateľa podľa čl. 30 ods. 4 ústavy. Ústavný súd pripomína, že sťažovateľom označené práva porušil zákonodarný a ústavodarný orgán, ktorý v prvom rade má dbať na zachovávanie ústavy a zákonov, ako mu to predpisuje čl. 2 ods. 2 ústavy.*“ (I. ÚS 76/2011, s. 44–45)

Ide o názor vyslovený v konaní o sťažnosti, ktorou uchádzač o funkciu generálneho prokurátora namietol porušenie svojho pasívneho volebného práva Národnou radou SR.

²⁹ Rozhodovacia činnosť Ústavného súdu SR vychádza z koncepcie, že orgán verejnej moci, ktorý poruší niektorú ústavnú normu rozdielnu od ustanovenia o právnom štáte určeného čl. 1 ods. 1 Ústavy SR, sa nespráva ako orgán právneho štátu, a že ústavný súd rozhodne súbežne s rozhodnutím o porušení iného ustanovenia ústavy aj o porušení čl. 1 ods. 1 Ústavy SR, ak navrhovateľ požiada o rozhodnutie ohľadne čl. 1 ods. 1 Ústavy SR (napr. PL. ÚS 15/98. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1999, s. 58).

³⁰ PL. ÚS 17/94. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1993–1994, s. 243.

Ústavný súd SR v odôvodnení nálezku k tejto sťažnosti vyslovil rad tvrdení vyvolávajúcich pochybnosť o ich ústavnej udržateľnosti, aj podozrenie z účelovosti. Takú povahu môže mať aj citovaný právny názor na ustanovenie čl. 2 ods. 2 ústavy ako na implikovaný základ právneho postavenia osôb voči štátnym orgánom. Až budúcnosť ukáže, či Ústavný súd SR skutočne bude pokračovať v aplikácii tohto právneho názoru, alebo či ho odmietne uplatniť v konaní o iných sťažnostiach. V danom okamihu právny názor prvého senátu Ústavného súdu SR vytvoril základ pre najširšiu koncepciu implikovaných základných práv a slobôd, podľa ktorej z každej ústavnej normy, bez ohľadu na to, v ktorej hlave ústavy je uvedená, možno vyvodiť základné právo alebo slobodu.

V protiklade k tomu je užšia koncepcia spájajúca vyvodzovanie základných práv a slobôd výlučne z druhej hlavy Ústavy SR a z medzinárodných dohôrov o ľudských právach a základných slobodách, ak spĺňajú podmienky čl. 7 ods. 5 alebo čl. 154c ods. 1. K implikovaným ústavným právam možno v tejto koncepcii zaradiť nielen tie práva, ktoré sú výslovne priznané v druhej hlave Ústavy SR. Z podstaty právneho štátu a účelu základných práv a slobôd podľa tejto koncepcie možno vyvodiť, že aj neurčité ústavné formulácie, ktoré výslovne nepriznávajú základné právo alebo slobodu, ak sú uvedené v druhej hlave Ústavy SR, zaručujú základné právo alebo slobodu.³¹

Ochrana základných práv zaručených osobám je účinnejšia, údernejšia a konkrétnejšia, než ochrana ústavnosti, aká sa tým istým osobám dá poskytnúť na báze ústavných princípov. Preto ak ústavnú normu možno interpretovať ako ústavný princíp aj ako ústavné právo, prednosť si zaslúži taká interpretácia a aplikácia danej ústavnej normy, ktorou sa ústavná norma vysvelí ako základné právo alebo sloboda, a to aj vtedy, keď ide o implikované základné právo alebo slobodu. Možno to vyvodiť z účelu ochrany osôb prostredníctvom základných práv a slobôd, aká sa v materiálnom právnom štáte poskytuje ľudským bytostiam. S prihliadnutím na to zákaz cenzúry ustanovený čl. 26 ods. 3 Ústavy SR možno označiť za implikované základné právo na ochranu pred cenzúrou, ktoré sa zabezpečuje povinnosťou adresátov tohto ústavného zákazu nedopustiť sa cenzúry.

5. SUBJEKT OCHRANY PROSTREDNÍCTVOM ZÁKAZU CENZÚRY

„Nositeľom práva na slobodu prejavu je každý, nielen fyzická osoba, ale aj právnická osoba alebo osoba bez štátneho občianstva alebo skupina osôb, ktoré nemajú právnu subjektivitu (petičný výbor, prípravný výbor strany, konzorcium).“³² Každý nositeľ práva na slobodu prejavu, ale aj každý nositeľ práva na informácie požíva ochranu zaručenú čl. 26 ods. 3 Ústavy SR. Nesmie byť vystavený cenzúre.

Ústavne neakceptovateľný je stav, v ktorom by sa sloboda prejavu mohla uprieť jednotlivcovi z dôvodu, že väčšina iných jednotlivcov má príležitosť vysloviť názor bez cenzúry. Subjektom slobody prejavu je každý človek, a preto každý človek má právo na ochranu pred cenzúrou. Zákazom cenzúry sa priznáva ochrana každému nositeľovi práva na slobodu prejavu ako aj nositeľovi práva na informácie.

³¹ DRGONEC, J. Obmedzenie slobody prejavu za účelom ochrany výsledkov tvorivej duševnej činnosti. *Justičná revue*, 2012, č. 11, s. 1263.

³² FILIP, J. Dogmatika svobody projevu z hlediska teorie, legislativy a soudní praxe. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 1998, č. 4, s. 625.

6. ČIA CENZÚRA SA ZAKAZUJE?

Zákazom uvaleným v čl. 26 ods. 3 Ústavy SR sa priznala ochrana pred cenzúrou v najvyššej dostupnej právnej sile. Ústavný zákaz cenzúry je absolútny, platí pre všetkých adresátov zákazu. Ústava SR nikomu nepriznáva výnimku, nikoho nevyníma z okruhu subjektov práva, ktoré sú povinné rešpektovať zákaz cenzúry. Sila tradícií formovaných a formulovaných predchádzajúcou zákonnou definíciou v súčinnosti s právnou vedou samospádom vedie k reštriktívnemu výkladu o adresátoch zákazu cenzúry, k ich stotožneniu s orgánmi štátu.

A tak sa pri vymedzovaní účelu úpravy čl. 26 ods. 3 Ústavy SR nemožno vyhnúť otázke komu je adresovaný zákaz cenzúry? Iba orgánom štátu alebo naozaj každému vrátane subjektov súkromného práva? S využitím porovnávacieho práva sa ponúka tretí, kompromisný variant, „zlatá stredná cesta“, medzi oboma možnosťami. Napríklad vo Švédsku podľa čl. 3 základného zákona o slobode prejavu: „*Nijaká vec určená na uvedenie v rozhlasovom programe alebo vo zvukovom zázname nepodlieha predbežnej cenzúre zo strany ústredného správneho orgánu alebo inej verejnej inštitúcie.*“

Definícia cenzúry určená zákonom č. 81 /1966 Zb. spojila cenzúru zo zásahmi štátnych orgánov „proti slobode slova“. Nijaká iná definícia cenzúry na našom území neplatila, čo zdanlivo vytvára pevný základ pre argumentáciu vylučujúcu, aby zákaz cenzúry postihol vedenie verejnoprávnych inštitúcií, majiteľov súkromnoprávných masmédií či dokonca ďalšie subjekty súkromného práva.

V súlade s tým jednoznačnú odpoveď na otázku o identifikácii okruhu adresátov zákazu cenzúry dávajú českí právní teoretici, ktorí sa zhodujú v tom, že zákaz cenzúry smeruje výlučne voči štátu. Uviesť do súladu výklad článku 26 ods. 3 s článkom 17 ods. 3 Listiny znamená prevziať do výkladu čl. 26 ods. 3 Ústavy SR presvedčenie českých teoretikov o nezlučiteľnosti takého výkladu zákazu cenzúry, ktorým by sa tento interpretoval ako zákaz smerujúci aj voči subjektom súkromného práva. Nakoľko toto presvedčenie prehliada medzinárodný štandard, možno ho identifikovať ako bod, v ktorom sa interpretácia čl. 26 ods. 3 Ústavy SR nemôže stotožniť s interpretáciou čl. 17 ods. 3 Listiny.

V alternatíve, akú uprednostňujú českí autori, adresátom zákazu cenzúry je štát, respektíve verejná moc. To samo otvára nožnice, lebo značný rozdiel je medzi zákazom cenzúry, ak jeho adresátom je štát alebo verejná moc. V druhej možnosti tejto alternatívy, o ktorej však českí teoretici neuvažujú, adresátom zákazu cenzúry je každý, subjekty verejného práva aj subjekty súkromného práva, ak majú moc,³³ ak sú spôsobilé autoritatívne presadzovať zákaz uplatnenia slobody prejavu alebo práva na informácie voči iným osobám.

Podľa zákona Rozhlas a televízia Slovenska je právnickou osobou. Zároveň je verejnoprávnou inštitúciou.³⁴ Porovnateľné je aj postavenie obcí a vyšších jednotiek územnej

³³ „Moc je 1. schopnosť presadzovať vlastnú autoritu, silu vôľu voči jednotlivcovi alebo skupine; 2. schopnosť, mohutnosť a potencia dosiahnuť akýkoľvek žiadaný výsledok za akýchkoľvek okolností aj proti opozícii; 3. schopnosť človeka presadzovať vlastnú vôľu, presadzovať vlastné zábery a ciele.“ (CHOVANEC, J. – HOTÁR, V. S. *Politológia. Terminologický a výkladový slovník*. Trnava: Fakulta masmediálnej komunikácie UCM 2010, s. 233–234.)

³⁴ § 2 ods. 1 a 2 zák. č. 532/2010 Z. z. o Rozhlase a televízii Slovenska a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

samosprávy podľa článku 65 odsek 1 ústavy. Tiež sú právnickými osobami, ale s právomocou vydávať všeobecne záväzné nariadenia (čl. 68 Ústavy SR). V nich sa môže siahnuť na slobodu prejavu spôsobom, ktorý bude mať povahu cenzúry, ale „historická skúsenosť“ neumožní právnu kvalifikáciu takého správania ako cenzúry, lebo zásah vykoná právnická osoba, či už pôjde o verejnoprávne elektronické masmédiu, alebo o orgán územnej samosprávy.

Identifikácia subjektov, ktoré majú výrazné autoritatívne postavenie, aké im umožňuje cenzorské zásahy, sa podľa predstáv rozšírených na Slovensku skresľuje a obmedzuje. Prinajmenšom vymedzením pojmu „orgány verejnej moci“, jeho stotožnením so subjektmi, ktoré z vôle štátu a s jeho súhlasom prevzali niektoré právomoci predtým vykonávané štátom. Ako keby neexistovala verejná moc v materiálnom význame, ktorá z titulu svojho faktického vplyvu má možnosť uplatniť cenzúru. Nie je nevyhnutné všetky také subjekty označiť za subjekty verejnej moci, pokojne sa im môže zachovať právny status subjektov súkromného práva, ale treba s nimi počítať pri vymedzovaní adresátov zákazu cenzúry podľa čl. 26 ods. 3 Ústavy SR. Typickým príkladom sú cirkvi. V spoločnosti navyknutej na existenciu cirkve nie je výnimočné zahrnutie cirkví medzi subjekty spôsobilé vykonávať cenzúru. Napr. americký mediálny teoretik Dan McQuail cenzúru vymedzil ako kontrolu verejných úradov (obvykle cirkevných alebo štátnych) nad akoukoľvek formou uverejňovania alebo vysielania, spravidla vykonávanú prostredníctvom preverovania všetkých materiálov ešte pred uverejnením.³⁵ Prevenciou proti naznačenej koketérii s možnosťou, že ústava bude zakazovať cenzúru, ale iba ak pôjde o činnosť orgánu štátu, je nielen jednoznačná formulácia čl. 26 ods. 3 Ústavy SR, ale aj medzinárodný štandard vytvorený na ochranu pred cenzúrou.

Podľa Výboru Spojených národov pre ľudské práva ochrana článkom 19 ods. 2 Paktu o občianskych a politických právach sa zaručuje aj pred cenzúrou vysielania činiteľmi televíznej spoločnosti.³⁶ V súlade s týmto rozhodnutím možno tvrdiť, že prinajmenšom verejnoprávny Rozhlas a televízia Slovenska patrí k tým subjektom práva, v ktorých cenzúrou môže byť zásah do slobody prejavu nielen zo strany orgánov štátu, ale aj zo strany vedenia týchto masmédií.

V Rade Európy Európska komisia pre ľudské práva rozhodla, že britský štát nemôže znášať zodpovednosť za správanie BBC,³⁷ z čoho možno vyvodit', že postavenie verejnoprávných masmédií sa v tomto smere neodlišuje od súkromných masmédií. Absolútny zákaz cenzúry má zásadný význam vo verejnoprávných aj v súkromnoprávných masmédiách; vlastník súkromných masmédií, tak printových, ako elektronických, je zákazom cenzúry obmedzený v užívaní svojho majetku v tom zmysle, že z titulu svojho vlastníctva alebo spoluvlastníctva nie je oprávnený vyslovovať príkazy a zákazy, ktorých povahou, obsahom a účelom je cenzúra.

Výklad čl. 17 ods. 3 Listiny základných práv a slobôd, na ktorom sa vo vzťahu k adresátom neprípustnosti cenzúry zhodujú českí právní teoretici, nie je konformný s výkladom zákazu cenzúry podľa Paktu OSN o občianskych a politických právach Výborom OSN

³⁵ QUAIL, D. *Úvod do teórie masovej komunikácie*. 2. Rozšírené a přepracované vydání. Praha: Portál, 2009, s. 562.

³⁶ Hertzberg et al. v. Finland, no. 61/1979, § 9.1 a § 10.2.

³⁷ Case of X. and the Association of Z. v. the United Kingdom. Yearbook XIV, s. 544.

pre ľudské práva. Článok 19 sa o cenzúre výslovne nezmieňuje, ale v procese interpretácie a aplikácie článku 19 došlo aj na cenzúru. Cenzúrou sa podľa výkladu čl. 19 Paktu o občianskych a politických právach rozumie mocenský zásah, ale mocenský zásah sa nevymedzuje formálne, ako úradný zásah či úradné opatrenie. Mocenským zásahom je zásah osoby v takom právnom postavení, ktoré jej umožňuje vydávať príkazy iným osobám, ktoré sú jej podriadené, aby neuplatnili slobodu prejavu podľa svojich predstáv.³⁸

„Ústavný súd od začiatku svojej činnosti v súlade s princípom pacta sunt servanda konštantne judikuje, že základné práva a slobody podľa ústavy je potrebné vykladať a uplatňovať v zmysle a duchu medzinárodných zmlúv o ľudských právach a základných slobodách (PL. ÚS 5/93, PL. ÚS 15/98, PL. ÚS 17/00). To znamená, že (...) ústavný súd vždy, pokiaľ to ústava svojím znením nevyučovala, prihliadal pri vymedzení obsahu základných práv a slobôd ustanovených v ústave aj na znenie týchto zmlúv a príslušnú judikatúru k nim vydanú (II. ÚS 55/98).“³⁹

Zo spojenia s čl. 27 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve možno vyvodiť zhodný záver – článok 26 ods. 3 Ústavy SR sa musí interpretovať tak, aby Slovenská republika splnila svoj záväzok z článku 19 Paktu o občianskych a politických právach, a preto účel a rozsah zákazu cenzúry nemožno stotožniť s výkladom, ktorý zákazu cenzúry podľa článku 17 ods. 3 Listiny priznali českí právní teoretici. Zákaz cenzúry podľa čl. 26 ods. 3 v spojení s interpretáciou článku 19 Paktu o občianskych a politických právach treba vysvetľovať ako zákaz, ktorý nie je adresovaný výlučne orgánom verejnej moci, ale každému subjektu práva v mocenskom postavení. V prospech takého výkladu možno odkázať aj na čl. 11 Charty základných práv Európskej únie, ktorý právo na slobodu prejavu vymedzuje ako slobodu bez zasahovania orgánov verejnej moci a bez ohľadu na hranice.

O uprednostnení tohto výkladu nerozhoduje iba formálny dôvod „navodenia súladu s prameňom medzinárodného práva“. Interpretácia zákazu cenzúry ako zákazu adresovaného štátu sa zakladá na negatívnom vymedzení úlohy štátu pri ochrane slobody prejavu, na požiadavke nezasahovať do slobody prejavu. K súčasnému poňatiu úlohy štátu v Rade Európy, respektíve pri ochrane ľudských práv a slobôd v OSN, patrí viac – požiadavka, aby štát súbežne s nezasahovaním do niektorých otázok slobody prejavu v prípade iných otázok prijímal pozitívne opatrenia na podporu slobody prejavu. Takým opatrením je aj ochrana pred cenzúrou, ktorá spočíva v zákazoch mocenských zásahov z pozície právneho postavenia využívaného na nastolenie stavu, keď osoba, ktorá chce urobiť prejav istého obsahu od svojho zámeru upustí, podrobí sa rozhodnutiu osoby v nadriadenom mocenskom postavení.

Podstata zmeny v kvalifikácii cenzúry sa spája „so zmenou účtovníctva“. Z prevodu cenzúry z „ľavej strany“ na „pravú stranu“, z prevodu z režimu negatívnych zásahov štátu do slobody prejavu do režimu pozitívnych zásahov štátu. V zásade ide o jednoducho uskutočniteľnú zmenu, na ktorú stačí zmeniť myslenie. To má za následok, že ide o v skutočnosti veľmi ťažko uskutočniteľnú zmenu.

³⁸ Hertzberg et al. v. Finland, no. 61/1979, § 9.1.

³⁹ II. ÚS 48/97. Zbierka názorov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1998, s. 288–289; podobne I. ÚS 5/02. Zbierka názorov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 2003 – I. polrok, s. 284.

7. ROZSAH ÚSTAVNÉHO ZÁKAZU CENZÚRY

V slovenskej právnickej literatúre nie je núdzba o názory stotožňujúce cenzúru s politicky motivovanými zásahmi do slobody prejavu. „Cenzúrou je zásah štátnej moci, ktorým štátny orgán z politických dôvodov obmedzuje slobodu prejavu.“⁴⁰ Ba aj toto vymedzenie je pre časť autorov príliš široké.

„Cenzúra z ústavnoprávneho hľadiska predstavuje osobitný spôsob obmedzovania slobody prejavu (...) v snahe obmedziť politický pluralizmus (obmedzovanie slobody prejavu z politických dôvodov).“⁴¹ „Cenzúrou nie je každý zásah do slobody prejavu, ale len taký, ktorý urobil orgán verejnej moci kvôli obmedzeniu politického pluralizmu.“⁴² V prípade týchto definícií sa cenzúra nespája ani s každým politicky motivovaným zásahom orgánu verejnej moci do slobody prejavu, ale iba s takými zásahmi, ktoré slúžia na obmedzenie politického pluralizmu.

Opakovanie zhodného alebo podobného názoru u viac autorov v slovenskej právnej teórii vedie k pečati „väčšinového“ názoru, ktorý sa silou pravidiel, „viac hláv, viac rozumu“ stáva posvätný a nedotknuteľný bez ohľadu na jeho opodstatnenosť. Aj rozsah zákazu cenzúry by sa pomocou citovaných názorov dal stotožniť s politicky motivovaným zasahovaním proti slobode prejavu a právu na informácie. Zlozvyku napriek si šancu zaslúži pochybnosť vyjadrená otázkou Aká rozsiahla je ústavná ochrana pred cenzúrou? Aké druhy prejavov sa chránia pred cenzúrou prostredníctvom jej zákazu?

Vo svete existuje rad rozdielných koncepcií slobody prejavu, ktoré štáty sledujú a naplňujú. Na platforme medzinárodných dohovorov o ľudských právach sa vyformovali hneď viaceré. Jednu koncepciu má Organizácia spojených národov. Ďalšiu má Rada Európy. Rovnako sa správa Organizácia amerických štátov aj Organizácia Africkej jednoty, ktorá prijala Africkú chartu ľudských práv roku 1981⁴³ s tým, že roku 1986 nadobudla účinnosť. Súbežne s medzinárodnými organizáciami vlastné modely slobody prejavu majú v početných štátoch prakticky po celej planéte. Do úvahy prichádza:

1. sloboda prejavu ako hľadanie pravdy,
2. sloboda prejavu ako prostriedok pre napĺňanie politickej účasti a formovanie politickej vôle,
3. sloboda prejavu ako sebarealizácia jednotlivca.⁴⁴

V treťom modeli, pre nás najexotickejšom, sa prejav v spoločnosti chápe ako forma verejnej akceptácie jednotlivca ako člena spoločenstva. Možnosť prehovoriť a byť vypočutý je potvrdením dôstojnosti hovoriaceho a jeho postavenia v spoločnosti. Obmedzenie slobody prejavu cenzúrou alebo iným zásahom štátu sa vníma ako urážka, ako odmietnutie jednotlivca, jeho existencie, spôsobu života, hodnôt a posolstiev, ktoré sa jednotliviec pokúša komunikovať.⁴⁵

⁴⁰ DRGONEC, J. *Tlačové právo na Slovensku*. Bratislava: Archa 1995, s. 92.

⁴¹ VOZÁR, J. – VALKO, E. – LAPŠANSKÝ, L. *Tlačový zákon*. Komentár. Praha: C. H. Beck 2009, s. 33.

⁴² SVÁK, J. In: M. Čič a kol. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Martin: Matica Slovenská 1997, s. 149.

⁴³ African Charter on Human and People's Rights.

⁴⁴ Irwin Toy Ltd. v. Quebec (Attorney General) 1989 1 S.C.R. 927.

⁴⁵ RAZ, J. Freedom of Expression and Personal Identification. *Oxford Journal of Legal Studies*, Vol. 11, 1991, s. 309.

Koncepcia slobody prejavu nie je samoúčelom. Premieta sa do právnej úpravy, jej interpretácie a aplikácie. V závislosti od koncepcie slobody prejavu sa formulujú a formulujú obmedzenia slobody prejavu, rozhoduje o tom, kde trochu pridať a kde ubrať.⁴⁶

V prvej koncepcii, ktorá spája slobodu prejavu s hľadaním pravdy, bez pochybností možno cenzúru vymedziť veľmi široko. Každý zásah do sféry slobody prejavu môže byť právne relevantný, ak slúži na zmarenie prejavu alebo na zmarenie príjmu informácií, lebo torpéduje hľadanie pravdy. Druhej koncepcii slobody prejavu korešponduje zúženie cenzúry na zásahy smerujúce proti formovaniu politickej vôle, lebo účelom celej slobody prejavu podľa tejto koncepcie je iba napĺňanie politickej účasti a formovanie politickej vôle. Slovenská republika sa výslovne neprihlásila k nijakej z koncepcií slobody prejavu a rovnako nijakú koncepciu ani neodmietla ako pre seba neprijateľnú. Táto okolnosť má negatívny následok pre vymedzovanie zákazu cenzúry. Kritérium koncepcie slobody prejavu nemožno účinne uplatniť pre jednoznačné vymedzenie rozsahu, v akom podľa čl. 26 ods. 3 Ústavy SR sa cenzúra zakazuje.

Pri vymedzovaní rozsahu zákazu cenzúry možno uvažovať o jeho vyvodení zo systematiky ústavy. Zákaz cenzúry je určený v oddiele o politických právach. Ergo, zákaz cenzúry platí iba pre uplatnenie slobody prejavu v tej časti, ktorou sa vyjadrujú názory na politicky významné verejné veci. Všetky inak motivované prejavy cenzurovať možno. Formálna ochrana ústavnosti je naplnená. O materiálnej ochrane ústavnosti možno pri takom vymedzení zákazu cenzúry pocítiť pochybnosť, ktorú treba vysloviť nahlas.

Pre určenie účelu slobody prejavu ako ústavou zaručenej slobody „nie je rozhodujúci účel prejavu (estetický, komerčný, politický), ale sám prejav, t. j. akékoľvek správanie, ktorým sa navonok niečo vyjadruje“.⁴⁷ Ak sa cenzúra stotožní s politickým prejavom, všetky ostatné prejavy zostanú mimo ochrany pred cenzúrou. Z akého právneho dôvodu?

„Väčšina ústav už rozlišovanie medzi osobnými právami a politickými právami ich formálnym zaradovaním do osobitných oddielov nepoužíva. Je nepochybné, že tieto práva, osobitne sloboda prejavu je právom osobným i politickým, teda základným ľudským. Len ťažko možno tvrdiť, že sloboda prejavu ale aj právo zhromažďovacie a združovacie sú výlučne politickými právami. V prípade, že ide o ústavy, ktoré zachovávajú tradičné členenie práv do skupín, tak sloboda prejavu je zásadne zaradovaná do skupiny práv osobných (napr. čl. 21 talianskej ústavy, čl. 37–40 portugalskej ústavy, čl. 20 španielskej ústavy). V tomto zmysle možno uviesť podnetný príklad poľskej ústavy, ktorá slobodu prejavu a právo rozširovať informácie zaraďuje medzi osobné slobody a osobné práva (čl. 54) a právo občana na získanie informácií o činnosti orgánov verejnej moci a iných subjektov plniacich úlohy verejnej moci zaraďuje do skupiny práv a slobôd politických (čl. 61).“⁴⁸

Tento fakt má podporný význam. Možno ho odmietnuť tézou, že niet dôvodu pre popretie systematiky vlastnej ústavy kvôli inému zaradeniu slobody prejavu či práva na informácie v ústavách cudzích štátov. Lenže v systematike medzinárodných dohôrov sa sloboda prejavu a právo na informácie radí medzi občianske práva. Hoci na prvý

⁴⁶ DRGONEC, J. *Sloboda prejavu a sloboda po prejave*. Šamorín: Heuréka 2013, s. 19.

⁴⁷ FILIP, J. Dogmatika svobody projevu z hlediska teorie, legislativy a soudní praxe. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 1998, č. 4, s. 619.

⁴⁸ SOMOROVÁ, L. Ústavná úprava základných práv a slobôd a jej perspektívy. In: L. Orosz a kol. *Ústavný systém Slovenskej republiky*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika 2009, s. 160.

pohľad nejde o samozrejmosť, aj v tomto prípade je dôvod pre uplatnenie výkladu čl. 26 ods. 3 Ústavy SR v spojení s čl. 27 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve, lebo interpretácia zákazu cenzúry v rozsahu systematiky druhej hlavy Ústavy SR ústi do vylúčenia ochrany pred cenzúrou vo všetkých ostatných typoch prejavov, ktoré nespadajú do okruhu politicky významných vecí.

Vymedzovanie cenzúry podľa systematiky Ústavy SR teda predstavuje ďalšie klasifikačné kritérium, ktoré sa dá uplatniť v účelovej argumentácii, ale neslúži na nastolenie stavu, v ktorom sa cenzúra *de facto* v rozumnom rozsahu priblíži k cenzúre *de iure*.

Kľúč k vymedzeniu rozsahu prejavov a informácií, ktorých uskutočňovanie alebo rozširovanie sa garantuje zákazom cenzúry, sa nachádza v čl. 27 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve v spojení s medzinárodným štandardom ochrany pred cenzúrou podľa čl. 19 Paktu OSN o občianskych a politických právach.

Konanie pred Výborom OSN pre ľudské práva sa netýkalo politickej motivácie, ktorá by bola viedla riaditeľa fínskej televízie FBS k zákazu odvysielania pripraveného programu o homosexuáloch. Svoje rozhodnutie odôvodnil úpravou trestného zákona. Napriek tomu Výbor OSN pre ľudské práva tomuto zásahu priznal povahu cenzúry. To naznačuje, že motivácia (politická) nie je kritériálnym znakom cenzúry. Klasifikačným kritériom cenzúry je, či ide o mocenský zásah do slobody prejavu, teda či ide o taký zásah, pri ktorom osoba s mocou prikazovať iným osobám, ktoré sú jej podriadené, týmto osobám zakáže uplatniť slobodu podľa ich predstáv.

Cenzúrou je kontrola obsahu rozširovaných informácií, kontrola informačných zdrojov, rovnako ako inštitucionalizácia v podobe predkladacej povinnosti, povoľovacej povinnosti s možnosťou mocenského zákazu. Túto možnosť má v istej kvalite orgán verejnej moci, v inej kvalite majiteľ masmédiá a zamestnávateľ novinára ako osoby, ktorej sa do prejavu zasiahne a zas v inej kvalite vysoký cirkevný hodnostár. Bez ohľadu na rozdielne možnosti i príležitosti potenciálnych cenzorov cenzúrou môže byť každá činnosť, ak je motivovaná zámerom autoritatívne zabrániť inému v prejave. Právne významná nie je motivácia zákazu. Nie je dôležité, či sa zákaz vzťahuje na odvysielanie predpovede počasia, uverejnenie výsledku súťaže v lete na lyžiach, informácie o havárii raketoplánu alebo spravodajstva o demonštrácii pred budovou parlamentu za vyhlásenie predčasných volieb, hoci miera pravdepodobnosti, že k porušeniu zákazu cenzúry naozaj dôjde, je zrejme iná v prípade predpovede počasia a iná v prípade cenzúry politicky významných informácií. Právne významné nie je ani technologické zabezpečenie uplatnenia slobody prejavu či práva na informácie. Tlačiarensky papier, televízny signál, počítačové šírenie dát – to všeto sú potenciálne nosiče prejavu chráneného pred cenzúrou. Účelom zákazu cenzúry je poskytnutie ochrany pred cenzúrou každému prejavu, ktorý je pod ústavnou ochranou.

Ústavný súd SR v druhom funkčnom období spojil vznik svojej právomoci „vec meritórne preskúmať“ s takým porušením základných práv a slobôd, ktoré má ústavnú intenzitu.⁴⁹ Ak sa porušenie zákazu cenzúry má vyhnúť svojvôli a živelnosti v ochrane ústavnosti, potom treba uvažovať o klasifikačných kritériách pre odlišenie „ústavne intenzívneho“ porušenia zákazu cenzúry od „ústavne bezvýznamného“ porušenia čl. 26 ods. 3 Ústavy SR.

⁴⁹ I. ÚS 188/03. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 2003 – II. polrok, s. 2853.

Ako ústavne prípustné prichádza do úvahy obmedzenie zákazu cenzúry na ochranu spravodajstva ako nosnej formy uplatnenia slobody prejavu aj práva na informácie. Spravodajstvo je predmetom ochrany pomocou zákonnej licencie vo vzťahu k ochrane osobnostných práv podľa Občianskeho zákonníka,⁵⁰ je aj predmetom osobitnej ochrany vo vzťahu k ochrane poskytovanej autorom podľa Autorského zákona.⁵¹ Pri takom vymedzení by cenzúrou mohol byť každý zásah z mocenskej pozície mariaci objektívnosť a nestrannosť spravodajstva.

ZÁVER

Ústavné ustanovenie o cenzúre sa dosiaľ nedočkal ochrany v konaní pred Ústavným súdom SR. To ponecháva cenzúru v zaradení ústavnej záhady. Nemožno predvídať, ako široko Ústavný súd SR niekedy v budúcnosti cenzúru vymedzí, aký obsah jej prizná, v akom rozsahu ju bude ochotný vziať pod ústavnú ochranu. Ponúka sa príliš stručné zhrnutie o príliš mnohých otázkach významných pre vymožitelnosť prvku s takým zásadným významom pre ochranu slobody prejavu.

S prihliadnutím na závažnosť dôsledkov, aké má cenzúra pre dostupnosť slobody prejavu, a preto aj pre existenciu a ochranu demokratického štátu, je prekvapujúce, aký nepatrný záujem sa v slovenskej právnickej literatúre dosiaľ venoval identifikácii rozsahu a obsahu zákazu cenzúry podľa čl. 26 ods. 3 Ústavy SR. Vymedzenie, ktorým sa cenzúra stotožňuje s obmedzovaním slobody prejavu z politických dôvodov je účelové, pravdepodobne uprednostňuje záujmy podnikateľov v oblasti masmédií, vydavateľov a vysielačov pred právami všetkých ostatných subjektov slobody prejavu a práva na informácie. Z aplikácie Paktu OSN o občianskych a politických právach Výborom OSN pre ľudské práva možno vyvodiť, že cenzúru podľa čl. 26 ods. 3 Ústavy SR nemožno vymedzovať podľa názvu tretieho oddielu druhej hlavy ako politické právo, lebo také vymedzenie by zabezpečovalo v Slovenskej republike ochranu pred cenzúrou v menšom rozsahu, aký sa tejto ochrane priznáva podľa medzinárodného štandardu. Podstatou vymedzovania zákazu cenzúry podľa čl. 26 ods. 3 Ústavy SR je postihnúť všetky podoby cenzúry, vytvoriť predpoklady pre racionálne stotožnenie cenzúry *de facto* s cenzúrou *de iure*.

doc. JUDr. Ján Drgonec, DrSc.

Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy v Bratislave

⁵⁰ „Podobizne, obrazové snímky a obrazové a zvukové záznamy sa môžu bez prívolenia fyzickej osoby vyhotoviť alebo použiť primeraným spôsobom tiež (...) pre tlačové, filmové, rozhlasové a televízne spravodajstvo. Ani také použitie však nesmie byť v rozpore s oprávnenými záujmami fyzickej osoby.“ (§ 12 ods. 3 zák. č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov).

⁵¹ „Súhlas autora sa nevyžaduje na vyhotovenie rozmnoženiny a verejný prenos krátkej časti diela vnímateľného pri aktuálnych udalostiach, ktoré sú predmetom spravodajstva.“ (§ 33 ods. 1 písm. b/ zák. č. 618/2003 Z. z. o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom v znení neskorších predpisov).

Ján Drgonec

Ban on Censorship according to the Constitution of the Slovak Republic: Implied Fundamental Right or Constitutional Principle and Following Issues

Abstract: What is the nature of the ban on censorship provided for within Article 26 para 3 of the Constitution of the Slovak Republic? Does it establish an implied fundamental right vested in natural and juridical persons guaranteed through a constitutional obligation of other persons and that public authorities are obligated not to censure it, or is it merely a constitutional principle? What authorities are the addressee of the ban on censorship? What expressions are protected from censorship? How can these questions be settled with the help of The Charter of the Fundamental Rights And Freedoms, and how can they be settled with the help of the Czech legal doctrine? And finally, what is the role of The United Nations Covenant On Civil and Political Rights for defining of the essence, scope and contents of the ban on censorship.

Key words: censorship by governmental authorities, censorship by municipal authorities, private censors, censorship as private restrain, censorship ex post, restrictions on speech